

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
ПЕНІТЕНЦІАРНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ

**ІНТЕГРАЦІЯ ТЕОРІЇ У ПРАКТИКУ:
ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ, ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

**INTEGRATION OF THEORY INTO PRACTICE:
PROBLEMS, RESEARCHES, PROSPECTS UNDER
CONDITIONS OF MARTIAL LAW**

Матеріали
III Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Чернігів, 01 листопада 2023 року)

Чернігів 2023

Коба Марія Миколаївна,
доктор філософії в галузі права, доцент,
старший викладач кафедри правового
забезпечення діяльності НГУ
Київського інституту Національної гвардії України;
Лосюк Тарас Тарасович,
курсант факультету забезпечення діяльності НГУ
Київського інституту Національної гвардії України

РОЛЬ ОМБУДСМАНА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ЗАХИСТ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ І МИРНИХ ЖИТЕЛІВ

У період конфліктів і криз захист прав людини та верховенство права стають дедалі важливішими. Нещодавні події в Україні та Ізраїлі, а саме війна в Україні та напад ХАМАС на Ізраїль, яскраво проілюстрували сувору реальність того, що права та безпека жінок, дітей, людей похилого віку – усього цивільного населення та й військовослужбовців зокрема, є під серйозною загрозою. Ці трагічні події слугують болісним нагадуванням про те, що в хаосі збройних конфліктів часто нехтують фундаментальними принципами людяності.

Необхідно визнати, що захист прав людини та верховенство права повинні активно підтримуватися, навіть у найскладніших обставинах. Виникає запитання: що можна зробити, щоб природні права людей не були порушені та не зазнавали утисків під час війни (воєнних конфліктів, збройної агресії тощо)?

Відповідь лежить, зокрема, в діяльності інституту Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Омбудсман, як незалежна та неупереджена посадова особа, виступає охоронцем прав людини, посередником у суперечках, що виникають в особи з державою (її посадовими особами) та сприяє підзвітності уряду.

Міжнародна асоціація юристів визначає діяльність Уповноваженого як службу, передбачену Конституцією або актом законодавчого органу чи парламенту і очолювану незалежним високопосадовцем, відповідальним перед законодавчим органом чи парламентом, що збирає скарги скривджених осіб на урядові відомства, посадовців і співробітників або діє ініціативно і має

повноваження розслідувати, рекомендувати виправні дії та подавати звіти [1, с. 2].

Український омбудсман наділений широкою юрисдикцією, оскільки має право приймати звернення громадян і реагувати на порушення їхніх прав і свобод з боку будь-яких органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, їх посадових та службових осіб. Найбільш ефективним та дієвим способом реагування Уповноваженого на звернення є відкриття провадження у справі, завдяки якому з'ясується: чи мало місце порушення прав людини в кожному конкретному випадку, який державний орган, службова або посадова особа має нести відповідальність за порушені права, а також яких заходів необхідно вжити для відновлення порушених прав. В інших випадках український омбудсман може роз'яснити заходи, що їх має право вжити заявник, або ж направити звернення за належністю в орган, до компетенції якого належить розгляд справи, та проконтролювати розгляд цього звернення [2, с. 19].

Метою парламентського контролю, який здійснює Уповноважений, є:

- захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України;

- додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина суб'єктами, зазначеними у статті 2 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»;

- запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню;

- сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність з Конституцією України, міжнародними стандартами у цій галузі;

- поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина;

- запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод;

- сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу [3].

Діяльність Уповноваженого – це спосіб забезпечення державної уваги до прав, свобод та обов'язків конкретної особи, авторитет правового судження, інструмент підвищення авторитету прав у свідомості суспільства. Але діяльність Уповноваженого жодною мірою не може замінити традиційні інститути захисту прав людини (суди, прокуратуру), його роль – доповнити наявні механізми позасудового захисту [4, с. 138].

Роль і функції Уповноваженого з прав людини в Україні під час війни виходять за межі звичайного правового нагляду. Вони втілюють відданість забезпеченню основних прав і свобод як військовослужбовців, так і цивільних осіб у розпалі бойових дій.

В умовах російської військової агресії роль українського Уповноваженого у захисті прав військовослужбовців лише зростає. Омбудсман гарантує доступ військовослужбовців до правосуддя навіть під час війни. Це містить моніторинг умов військових у місцях ув'язнення, розгляд звинувачень у зловживаннях та забезпечення належної правової процедури. Також військовослужбовці можуть зіткнутися з дискримінацією або несправедливим ставленням на місцях проходження служби. Омбудсман працює над запобіганням виявів дискримінації та забезпечує захист військовослужбовців згідно із законом. Прикладом можуть слугувати останні події в ТЦК у місті Тернополі [5].

Уповноважений Верховної Ради з прав людини Дмитро Лубінець заявив про перевірку після того, як побачив у інтернет-мережі кадри із побиттям у територіальному центрі комплектування та соціальної підтримки міста Тернополя. Відомості про те, що Уповноважений реагує на таку подію, є свідченням того, що ця інституція є дієвим механізмом захисту прав громадян, особливо в умовах сьогодення.

Ще одним важливим напрямом діяльності Уповноваженого, яка допомагає забезпечити гідні умови для тих, хто служить в умовах війни, є гуманітарна допомога військовослужбовцям та членам їх сімей. Ця допомога містить у собі забезпечення їх основними товарами першої необхідності, медичною підтримкою та психологічною підтримкою для подолання стресу і травм, які можуть виникнути внаслідок участі у воєнних діях.

Інший, не менш важливий напрям діяльності Уповноваженого, є забезпечення доступу до медичної допомоги та соціальних послуг для поранених або інвалідів. Ця діяльність спрямована на забезпечення того, щоб особи, які постраждали внаслідок участі у воєнних діях, отримували необхідну медичну допомогу, реабілітацію та підтримку, а також мали доступ до соціальних програм і послуг, які допомагають їм адаптуватися до нових умов та забезпечувати гідне життя.

До відання Уповноваженого належить захист цивільного населення від насильства. Мирні жителі в зонах конфлікту нерідко знаходяться під загрозою насильства, включно із неправомірним затриманням, сексуальним насильством та примусовим переміщенням або викраденням. До способів реагування Уповноваженого на вказані протиправні вчинки належить – проведення моніторингу ситуації в зонах конфлікту, де цивільне населення зазнає загроз (документування порушення прав людини та насильства, що сталося, і зібрання відповідних свідчень та доказів). Уповноважений через своїх представників за напрямами подає звернення до компетентних державних органів та їх посадових осіб з метою надання інформації про виявлені порушення і заклику до вжиття заходів щодо забезпечення безпеки та притягнення винних осіб до відповідальності.

Шляхом надання правової допомоги цивільному населенню, омбудсман допомагає постраждалим звертатися до судів чи інших правозахисних органів для захисту їхніх прав.

До сфери повноважень омбудсмана, у разі надзвичайних ситуацій, належить право на звернення до міжнародних гуманітарних та правозахисних організацій для надання допомоги і наголошення на необхідності дотримання міжнародних стандартів прав людини.

Уповноважений наділений правом на забезпечення доступу цивільних осіб до гуманітарної допомоги, особливо в регіонах з порушеною інфраструктурою; захист прав власності та права на освіту тощо.

Таким чином, омбудсман в Україні відіграє важливу роль під час війни. Незалежно від того, захищає він права

військовослужбовців чи захищає добробут цивільного населення, його функції охоплюють важливі аспекти захисту прав людини.

У світі, де тривають війни, і цивільне населення та військові однаково уразливі до порушень прав, омбудсман є життєво важливим механізмом для забезпечення справедливості, підзвітності та збереження людської гідності. Оскільки Україна продовжує боротися з викликами війни, офіс омбудсмана залишається ключовим у відстоюванні принципів демократії, прав людини та верховенства права.

Список використаних джерел

1. Gottehrer D. M. Fundamental Elements of An Effective Ombudsman Institution. URL: https://www.theioi.org/downloads/934ch/Stockholm%20Conference_15.%20Plenary%20Session%20II_Dear%20Gottehrer.pdf (date of access: 06.10.2023).

2. Марцеляк О. В. Конституційно-правовий статус інституту омбудсмана: світовий досвід та українська модель. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50594284.pdf> (дата звернення: 06.10.2023).

3. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр#Text> (дата звернення: 08.10.2023).

4. Коментар, верстка, художнє оформлення Інституту законодавства Верховної Ради України. 1996. 375 с.

5. Українська правда. Омбудсмен починає перевірку через відео з побиттям мобілізованих у Тернополі. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/10/8/7423152/> (дата звернення: 08.10.2023).

Колодяжний Максим Геннадійович,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу кримінологічних досліджень
НДІ вивчення проблем злочинності
ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України

СТРАТЕГІЯ УБЕЗПЕЧЕННЯ ДОРОЖНЬОГО РУХУ В УКРАЇНІ: ВІД ПРАВОВОГО ІДЕАЛІЗМУ – ДО НАУКОВОГО РОМАНТИЗМУ

Наша держава протягом усього періоду незалежності перебуває у стані перманентної суспільно-політичної та соціально-